

Súčasná kultúrna antropológia a šport

Dalimír Hajko*

Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita v Žiline, Žilina, Slovenská republika

Copyright: © 2016 D. Hajko. Toto je open access článok vydaný pod Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Východiská: Potreba syntézy je významná v každej vedeckej oblasti, vo sfére antropologických poznatkov sa však pociťuje ako osobitne akútny problém. Otázkou je, kde treba hľadať priesečníky záujmu medzi antropologickými disciplínami a športom? **Ciele:** Základným cieľom štúdie je vyznačiť dotykové plochy medzi kultúrnou antropológiou a športom, pričom primárnym poľom záujmu sú aktuálne tendencie v oblasti antropologických výskumov. S tým súvisí prehľadná evidencia východiskových možností skúmania vzťahu antropologických disciplín a športu resp. telesnej kultúry v širokom zmysle slova. **Metodika:** Syntetický prístup naznačuje perspektívy spolupráce medzi antropologickými disciplínami a smermi, najmä kultúrnou antropológiou, čiastočne i športovou humanistikou, filozofiou športu, filozofickou a športovou kinantropológiou. **Výsledky:** Autor – okrem pokusu o identifikáciu metodologických východísk – upozorňuje na špecificky orientované smery a myšlienkové prúdy v sociálnej a kultúrnej antropológii, na niekoľko tematických oblastí a subdisciplín kultúrnej antropológie, ale najmä na možné vzťahy a prieniky medzi niektorými teoretickými disciplínami týkajúcimi sa športu a kultúrnou antropológiou navzájom. **Záver:** Z toho vyplývajú dve veci – po prvé skutočnosť, že kultúrna antropológia sa odkláňa od exotiky a po druhé, že chce budovať na poznaní sveta súčasného človeka v pestrosti jeho každodennosti, ku ktorej okrem iného patria aj športové aktivity.

Kľúčové slová: šport, pohyb, kultúrna antropológia, kinantropológia, filozofia pomalosti

Úvod

„Šport je inštitúcia univerzálneho významu“ napísal Kendall Blanchard v závere známej knihy *The Anthropology of Sport*. „Či je to bejzbol v Japonsku, futbal v Brazílii, ľadový hokej v Československu, kriket v Anglicku, alebo americký futbal v Spojených štátoch, šport je signifikantným komponentom ľudskej skúsenosti. Antropológia športu skúma túto skúsenosť z kultúrnej perspektívy oceňujúc jej celosvetový význam a jej úlohu v evolúcii kultúry. Ale antropologický prístup k športu týmto nekončí“ (Blanchard, 1995). Iný autor, francúzsky antropológ a etnológ Marc Augé (*1935), začína svoju knihu *Antropológia súčasných svetov* trochu ironicky znejúcou myšlienkou: „Slovo *antropológia* sa dnes používa vo všetkých možných i nemožných významoch“ (Augé, 1999, 7). Predsa len však v základnom rozlíšení rozoznávame fyzickú antropológiu, paleoantropológiu, sociálnu

a kultúrnú antropológiu. Nás bude dnes zaujímať predovšetkým spoločenskovedne orientovaná línia výskumu, ktorú na základnej rovine reprezentujú kultúrne antropológovia. Hoci, ako to naznačíme osobitne v prípade antropológie športu, stále prítomný dialóg medzi fyzickou, prírodnou a kultúrnou, resp. sociálnou antropológiou je nepochybne plodný a permanentne žiaduci.

Ako vieme, všeobecná antropológia v anglosaských krajinách zastrešuje svoje dva rovnocenné piliere – fyzickú a kultúrnú antropológiu; v kontinentálnych podmienkach je takýto prístup zriedkavejší, je však zrejmé, že od tohto názoru je už iba krok k uznaniu potreby a významu syntézy, na ktorú chcem položiť dôraz – a to takej syntézy najlepších a najperspektívnejších výsledkov jednotlivých antropologických učení, prúdov a teoretických škôl, v rámci ktorej biologická variabilita a kultúrna variabilita sa prejavujú v niektorých oblastiach ako súčasť celkovej tendencie k syntéze. V športovej sfére sa táto tendencia výrazne prejavuje v športovej humanistike (Oborný, 2001), športovej edukológii, filozofii športu a filozofickej

* Korespondenčná adresa: Dalimír Hajko, Katedra filozofie a regionistiky, Fakulta humanitných vied, Žilinská univerzita v Žiline, Univerzitná 1, 010 26 Žilina, Slovenská republika. E-mail: dalimir.hajko@fhv.uniza.sk

kinantropológii (Jirásek, 2001; Jirásek, 2005). Nechávame na tomto mieste stranou rozsah a pestrosť názvov disciplín venujúcich sa športu a pohybu všeobecne (bližšie o tom Jirásek, 2005, 58). Takisto len okrajovo zaevidujeme filozofickú antropológiu a axiológiu, ktoré sú samostatnými a špecifickými filozofickými disciplínami.

Potreba syntézy je významná azda v každej vedeckej oblasti, vo sfére antropológických poznatkov sa však pociťuje ako osobitne akútny problém. Prispieva k tomu okrem iného aj veľké množstvo antropológických subdisciplín, tematických oblastí, výskumných škôl a smerov, ale aj funkcií, ktoré v danom kontexte antropológie plní. Donedávna sa napríklad americká kultúrna antropológia zakladala predovšetkým na širokom chápaní pojmu kultúra (ako súhrnu všetkých výsledkov činnosti človeka na rozdiel od prírody), zatiaľ čo britská vetva, používajúca skôr označenie sociálna antropológia, položila dôraz na štúdium axiologických prvkov spoločenskej štruktúry, preferovaných hodnôt a sociálnych inštitúcií, ktoré ich reprezentujú. V súčasnosti sa čoraz viac presadzuje syntetické chápanie sociokultúrnej antropológie, ktorá sa pokúša obsahovo i terminologicky zjednotiť výskumné polia sociálnej a kultúrnej antropológie, ako aj ich subdisciplín.

Aj náuka o športujúcom človeku ako pohybujúcej sa bytosti vyžaduje holistický pohľad na človeka, ktorý vykonáva športovú činnosť. Za istých okolností ju môže vykonávať aj v pokojnom stave, v klude, v relatívnej nehybnosti, bez výraznejšieho pohybu, resp. iba s minimálnym, prakticky zanedbateľným pohybom. Je aj takýto šport predmetom športovej kinantropológie? Alebo ho spomedzi predmetov svojho záujmu vylučuje? Euroamerický (západný) koncept športu sa zakladá na rýchlosti a sile (na vyvinutí čo najväčšej rýchlosti a sily), na vôľových vlastnostiach športovcov, v ázijskom (východnom) chápaní sa stretávame popri tom s pojmom sústredenie, koncentrácia osobnosti na dosiahnutie cieľa aj pomocou „nepohybových“ prostriedkov – napr. meditácie. Význam rôznorodosti kultúrnych okruhov a civilizačných zvyklostí pri vymedzovaní týchto okolností pripúšťa aj Jirásek (2005, 45).

Francúzsky teoretik – filozof, antropológ a sociológ vedy Bruno Latour (*1947) – vo svojej eseji o teórii tzv. *symetrickej antropológie* spochybnil predstavu jednotného antropológického prístupu k rozmanitým oblastiam súčasnej reality a konštatoval, že „podľa tradičných antropológov neexistuje, nemôže a nemala by existovať antropológia moderného sveta“ (Latour, 2003, 19) a že naše antropológické poznanie kultúry

už nemôžeme umiestňovať „do starej antropológickej matrice“ (Latour, 2003, 48), ale musíme hľadať nové cesty pochopenia človeka a stále sa meniaceho ľudského prostredia. V tomto zmysle aj on hľadá syntetizujúce postupy, ktoré by nasledovali po analytických postupoch a ktoré by sledovali nové pravidlá výskumu.

Do tohto teoreticko-antropológického prostredia zapadajú aj disciplíny a oblasti bádania, ktoré sa priamo alebo sprostredkovane týkajú športu, pohybu a telesnej kultúry, menovite filozofická kinantropológia, športová kinantropológia, filozofia športu, športová edukológia, športová humanistika a ďalšie. Naším cieľom nebude výpočet týchto disciplín, ani detailizovanie ich vzájomných vzťahov (napr. Jirásek, 2005, 19), ale skôr výberové upozornenie na možnosti teoretickej reflexie antropológickej syntézy vo vzťahu k športovým aktivitám.

Metodika

Kultúrna antropológia zaznamenáva v súčasnosti dve základné tendencie – v oblasti metodológie rozširuje svoje pole záujmov na nové smery výskumu, v rámci ktorých chce pochopiť skutočnosť človeka komplexnejšie a plastickejšie, interdisciplinárnym, resp. transdisciplinárnym spôsobom, v oblasti svojho predmetu, vlastného obsahu bádania, hľadá stále nové polia výskumu. Uvedomujeme si pritom, že kognitívne chápanie kultúrnych javov v antropológii je základná metodologická tendencia, ktorá prikazuje študovať ľudskú kultúru ako systém vedomostí a poznatkov, prostredníctvom ktorých príslušníci rozličných spoločností vysvetľujú okolitý svet. Taktiež si treba aspoň okrajovo pripomenúť, že z metodologického hľadiska nemožno obchádzať a zanedbávať ani evolucionistickú antropológiu, ale naopak treba zohľadňovať a využívať jej výsledky ako jedného smeru v sociálnej a kultúrnej antropológii, ktorý zdôrazňuje diachrónny moment vývinu človeka a ľudskej spoločnosti.

Okrem podobných metodologických východísk by sme chceli v tejto súvislosti osobitne upozorniť na niekoľko špecificky teoreticko-metodologicky orientovaných smerov a myšlienkových prúdov v sociálnej a kultúrnej antropológii, na niekoľko tematických oblastí a subdisciplín kultúrnej antropológie, ktoré považujeme za relevantné z hľadiska výskumu niektoej zo stránok športových aktivít. Každý z nich má ambície celostne postihovať človeka, ale zároveň si uvedomuje rozdiel medzi poznaním človeka a človekom samotným. „Poznanie človeka, a to aj filozofické, bude viac-menej vždy čiastkové, nedostatočné, možno v lepšom prípade aproximujúce k plnému

poznaniu človeka. Človek je, a aj zostane, vo svojej podstate unikajúcim tajomstvom, ktoré sa rozumom dá len veľmi nedokonale postihovať“ (Gálik, 2008, 13).

Zdá sa, že výpočet spomenutých smerov a prúdov vedy o človeku by bolo možné rozširovať prakticky takmer do nekonečna; preto určite nebude kompletný ani komplexný, ale naznačí aspoň čiastočne ideový pohyb na tomto poli a priblíži nám stav kultúrnej antropológie ako vedeckej disciplíny, ktorá vo svojom konkrétnom zameraní vypovedá aj o športovej činnosti človeka.

Prvou metodologickou zásadou, ktorá vo svojich konečných dôsledkoch pripravuje pôdu pre syntézu, by malo byť využitie porovnávacej metódy – schopnosť porovnať dynamické a statické špecifiká v chápaní športu a pohybových aktivít, zohľadniť holistický prístup k telu a mysli. Takýto prístup je charakteristický aj pre filozofickú antropológiu, filozofiu človeka, ktorá je autentickou filozofickou disciplínou. Filozofickú antropológiu – filozofiu človeka – nezaraďujeme medzi antropológické disciplíny, je to primárne filozofická disciplína, uvažovanie o kinantropológii z pozície filozofie však zachováva jej axiologický aspekt.

Reflexia pohybujúcej sa ľudskej bytosti obohacuje tradičné filozofické témy, osobitne témy z oblasti filozofie človeka. Vnímanie pohybu v rozličných kultúrno-civilizačných okruhoch má svoj filozofický rozmer. Projekcia filozofickej antropológie do podoby filozofickej kinantropológie vyplýva z posunu záujmu o tie komponenty ľudského bytia resp. ľudskej existencie, ktoré tento záujem orientujú smerom k pátraniu po zmysle ľudského bytia v tej podobe, v akej sa vyjavuje v súvislosti s pohybom človeka.

Antropológia moderného sveta, do ktorej patrí aj filozofická kinantropológia, by mala byť predovšetkým porovnávacou antropológiou, ktorá by si nenárokovala na absolútnu pravdu, ale ktorá by zohľadňovala fakt, že v súčasnom poznávaní človeka a kultúry sa takpovediac každodenne prekračujú staré priehrady, ktoré oddeľujú „exaktné vedy od uplatňovania moci, alebo, inak povedané, prírodu od kultúry“ (Latour, 2003, 14). Ide tu o istú hybridizáciu sveta človeka a jeho aktívnej činnosti, ktorú nie vždy môžeme vnímať jednoznačne, jednovýznamovo a priamočiaro, ktorá zasahuje rovnako svet prírody, ako aj svet človeka. „Hybridmi sme aj my sami, pretože sa umiestňujeme naprieč vedeckými disciplínami“ (Latour, 2003, 14) a práve preto musíme ustavične porovnávať poznatky získané v jednej disciplíne s poznatkami získanými v inej vednej oblasti.

Princíp symetrie, ktorý je podľa Bruna Latoura zameraný na súčasné „vysvetľovanie prírody a spoločnosti“ (Latour, 2003, 41) ako dvoch komplexov porovnateľných – v istom zmysle až rovnocenných – a navzájom sa vyvažujúcich javov, eviduje permanentné vníkanie nových objektov do ľudského prostredia, ich prenikanie do kolektívu, do spoločenstva ľudí. Hybridný priestor tak spoluvytvára hybridnú identitu. O jej charakteristiku, identifikovanie a vysvetlenie jej príčin a zložiek sa pokúša kultúrna antropológia v modernom chápaní, kultúrna antropológia hľadajúca možnosti syntézy.

Druhým princípom je teda hybridizácia. Hybridizácia je jedným z postmoderných princípov vnímania a vysvetľovania sveta a bezprostredne súvisí s postmodernou antropológiou ako výrazným trendom v súčasnej vede o človeku, spoločnosti a kultúre, v rámci ktorého sa prehodnocujú nielen tradičné prístupy, metódy a techniky výskumu, ale aj samotný obsah predmetu antropológie všeobecne a kultúrnej antropológie osobitne. V tejto súvislosti je akceptovateľný názor, že „jedným ze soudobých (postmoderných) znakov kultúry je její *sportifikace*, tj. přebírání kulturních vzorů a symbolů ze sportovního života do širších významových souvislostí“ (Jirásek, 2005, 66). Na prítomnosť postmoderných prístupov k športu a na zmeny v kultúre športu, ktoré z nich vyplývajú, zaujímavo upozornil napr. Richard Giulianotti v štúdiu o Baudrillardovi s názvom *The Fate of Hyperreality: Jean Baudrillard and the Sociology of Sport* (Giulianotti, 2004, 225).

Odpoveďou na rozličné tváre novej situácie však nebol – a predpokladám, že ani nebude – zánik antropológie v jej početných podobách ako vedy, ale naopak – jej nový rozvoj, ktorý sa nevyhnutne dotkne aj reflexie športových aktivít. Preto autor tohto textu, ktorý nie je primárne teoretikom športu, hľadá styčné body medzi antropológiou a športovými aktivitami ako východiská novej syntézy, prípadne ako inšpiráciu pre ďalší výskum v tejto oblasti.

Výsledky

V súčasnej postmodernej antropológii môžeme sledovať nárast záujmu o prezentáciu antropológických dát čo najrozmanitejšími prostriedkami, napríklad aj prostriedkami umeleckej prózy. V protiklade k systematickému zbieraniu, triedeniu a vyhodnocovaniu rozmanitých faktov, teda v opozícii k scientistickému prístupu založenému na modeli mechanisticky chápaných prírodných vied, dnes nadobúda čoraz väčší význam interpretácia zistených faktov – a vidíme, ako reprezentanti interpretatívne zameranej (postmodernej)

antropológie zisťujú nové inšpiratívne prvky na miestach, ktoré sa doteraz javili ako obchádzané a nezaujímavé – napríklad v genderovo orientovaných štúdiách, v moderných technológiách, v sexuologických výskumoch, v reflexii politickej moci, ale dokonca aj v krásnej literatúre a v mediálnom svete, v metódach súčasnej žurnalistiky, teda všade tam, kde sa stretávame s osobným prístupom, subjektívnym pohľadom, fantáziou, ľudskými citmi a niekedy aj s iracionalistickými a pudovými prvkami videnia, ale aj s novými technológiami; k tomu sa pripája poznanie, že „technológie v určitej oblasti závisia nielen na miestnej tvorivosti a imaginácii, ale aj na difúzii technológie odinakaľ“ (Diamond, 2000, 280). Je prirodzené, že podobné interpretatívne prístupy nenašli vždy všeobecné a najmä nie rovnako kladné prijatie u všetkých antropológov bez rozdielu.

Negatívny postoj k takejto výskumnej orientácii prejavili a prejavujú najmä predstavitelia materialisticky a scientisticky orientovanej teórie kultúry, ktorí preferujú výskum empiricky zistiteľných a merateľných javov demografického, ekonomického, ekologického a technologického charakteru ako základných determinánt fungovania a vývoja kultúrnych systémov.

Ak máme naznačiť aspoň niektoré zo súčasných prvkov a tendencií vo vývoji všeobecne chápanej kultúrnej antropológie, nemôžeme obísť významnú úlohu, ktorú z tohto hľadiska zohrali najmä predstavitelia symbolickej antropológie. Antropológovia tohto zamerania ako jedni z prvých totiž spochybnili dovtedy bežné stanovisko, podľa ktorého konvenčné antropológické metódy dokážu adekvátne vystihnúť a komplexne vysvetliť povahu skúmanej reality. Symbolická antropológia – známa aj pod označením semiotická – ako teoreticko-metodologický smer kultúrnej antropológie tak prispela k presadeniu postmodernistickej paradigmy, ktorá vychádza z predstavy, že kultúra je systémom symbolov, znakov a významov; tie je nevyhnutné študovať, dešifrovať a interpretovať ako semiotický „text“. Takto pochopená kultúrna antropológia má skôr analytický charakter.

Ale, ako sme už spomenuli, iným výrazným trendom v súčasnej kultúrnej antropológii je hľadanie možností novej syntézy v sociologicko-biologickej a kulturologickej perspektíve. Žijeme totiž v dobe, keď je viac ako kedykoľvek predtým potrebné syntetizovať naše poznatky, hľadať vo všetkých smeroch, prúdoch, teóriách to, čo nám na mape nášho poznania človeka a jeho kultúry ukáže správny azimut nášho putovania za poznáním a pravdou v danej oblasti. Okrem iného aj kultúrna antropológia – a z viacerých aspektov aj

kinantropológia – by nám mala byť takýmto ukazovateľom cesty.

Ku skupinám či „kmeňom“, o ktorých uvažuje klasická kultúrna antropológia, nepochybne patrí aj veľké množstvo ľudí, ktorí sa venujú športu – výkonní športovci, športoví manažéri, teoretici športových disciplín, tréneri, ale aj športoví novinári a mnohí ďalší, dokonca aj spisovatelia – literáti, ktorí zobrazujú športové témy vo svojich prozaických (zriedkavejšie i poetických) dielach. Sociológ športu Aleš Sekot oprávnenne konštatuje, že „šport je bezpochyby sociologicky pestrá scéna reflektujúca dynamiku zmien hodnotového sveta, záujmov a činností súčasného ľudstva. Je neprehliadnuteľným sociálnym a kultúrnym javom, ktorý dnes svojím významom prekračuje ktorúkoľvek zo svojich historických kontúr... Šport ... je pre jedných špecifickou rituálnou obeťou ľudskej energie, pre iných bežným prostriedkom medziľudských vzťahov, pre ďalších kompenzáciou rozdielnosti v ľudskom živote či formou potvrdzovania osobnej identity a individuálnych rozdielov“ (Sekot, 2008, 9). V rozmanitosti kultúr a následnej rozmanitosti športových disciplín rôznym spôsobom a na rozličnej úrovni zovšeobecnenia môžeme spozorovať aj spojenie či syntézu psychickej koncentrácie a pozornosti na jednej strane a rýchlosti, pohyblivosti na strane druhej. A zistíme dokonca i zdanlivo bizarný jav, že napríklad v športe pomalosť nie je vždy prekážkou rýchlosti, zdanlivo paradoxne môže prispievať aj k jej lepšiemu využitiu.

Sociologické výskumy sú len jednou z ciest, ktorými sa veda o človeku a jeho kultúre približuje k svojmu cieľu. Sebareflexívne antropológické teórie kultúry rozlišujú štyri základné modely, v rámci ktorých sa táto disciplína v súčasnom období rozvíja – je to v prvom rade koncepcia kultúry ako adaptívny systém (kam patrí kultúrna ekológia, kultúrny materializmus a tzv. nová archeológia), po druhé koncepcia kultúry ako kognitívny systém (kognitívna antropológia, etnosémantika a etnológia), ďalej koncepcia kultúry ako symbolický systém (symbolická antropológia a postprocesuálna archeológia) a nakoniec koncepcia kultúry ako štruktúrny systém (štruktúrna a postštruktúrna antropológia). Pokúsím sa upozorniť aspoň na niektoré momenty, ktoré by mohli byť z nášho pohľadu zaujímavé.

V rámci všetkých týchto modelov cítime jednoznačnú tendenciu smerujúcu k vzniku stále nových antropológických subsystémov, k špecializácii a špecifikácii jednotlivých názorových prúdov a výskumných záujmov v rámci kultúrnej antropológie. Medzi ne patrí aj prirodzený záujem o šport a všetko čo s ním

súvisí. Rozvíja sa filozofia športu a etika športu. „Všeobecne môžeme filozofické výskumy charakterizovať ako snahu odhaľovať meniaci sa význam športu a telesnej výchovy v živote individuálneho človeka i spoločnosti, ako úsilie o základný, holistický a univerzálny výklad športu v súčasnom globalizujúcom sa svete“ (Oborný, 2015, 14). Ale opäť treba zdôrazniť – meniaci sa význam športu a telesnej výchovy súvisí so skutočnosťou, že zároveň sme svedkami aj stále silnejúcej tendencie k syntéze poznatkov, ktoré majú často interdisciplinárny charakter. Analýza sa dopĺňa syntézou. Ak chceme napríklad vymedziť pozíciu športu v ľudskej kultúre – a reflexiu tejto pozície z pohľadu kultúrnej antropológie – mali by sme si všimnúť a permanentne evidovať obidve uvedené tendencie, obidva teoretické prístupy – analytický, stále viac špecializovaný – a syntetizujúci, ktorý sa pokúša dosiahnuť stále vyššiu rovinu zovšeobecnenia poznatkov získaných analýzou.

V tejto súvislosti treba poznamenať, že hľadanie novej syntézy vo vedách o človeku a kultúre je od polovice sedemdesiatych rokov minulého storočia ovplyvňované tzv. sociobiológiou. Sociobiológia má v sebe zakódovaný syntetizujúci prvok – na základe biologického výskumu správania sa usiluje o integráciu prírodných a spoločenských vied, predstavuje hybridnú disciplínu, ktorá v sebe zahŕňa poznatky z etológie, ekológie a genetiky. Vychádza sa pritom z potreby zosúladenia až zjednotenia poznatkov prírodných a spoločenských vied. Prívrženci tejto línie sú presvedčení, že vyvážený pohľad na svet, resp. na určitý výsek ľudských činností, sa nedá dosiahnuť len štúdiom parciálnych častí, jednotlivých presne vymedzených vedných odborov, ale výlučne iba tým, že sa budeme systematicky snažiť o ich „zjednotenie“ (zmierenie, znovuzjednotenie) – „konsilienciu“ (conciliation, reconciliation). Autorom pojmu je americký filozof Wilmon Henry Sheldon (1875–1981). Podľa neho najlepšou filozofiou by bola filozofia, ktorá presadzuje najtrvalejšie hodnoty; k nim sa ľudstvo dopracovalo po dlhých stáročiach triedenia a čistenia sveta hodnôt a ustálilo nakoniec akceptovanie základných filozofických typov reprezentujúcich tieto hodnoty. Najtrvalejšou zo všetkých hodnôt je podľa neho hodnota „konzervácie“ týchto typov – dosiahnutie vzájomného súladu medzi nimi, ktoré Sheldon označuje ako ich „zmierenie“ („reconciliation“), prípadne ich syntéza (Hajko, 2016, 209–219). Mimochodom, úsilie o syntézu sa v kultúrnych dejinách prejavuje v tých najrozmanitejších podobách. Budil napr. upozorňuje, že už „u starých Keltů byl král chápán jako

nadstraničná syntéza všech tří indoevropských funkcí“ (Budil, 2001, 644).

Ako príklad mnohodomenzionálnosti uvažovania v tejto oblasti spomeniem, že odpovede na niektoré námety, ktoré občas prináša sám život a konkrétna spoločensko-politická situácia, anticipovala kultúrna antropológia už v pomerne dávnej minulosti. Niektoré antropológické smery sú až prekvapujúco priamo predurčené na to, aby reagovali na skutočnosti dnešnej doby. Napríklad difuzionistický smer v kultúrnej antropológii síce vznikol už pre desaťročiami, ale svojím zameraním skúma dnes veľmi aktuálny fenomén – migráciu obyvateľov a z nej vyplývajúce dôsledky pre našu kultúru, prirodzene súvisiace s novými aspektmi šírenia kultúrnych prvkov a kultúrnych komplexov v inom, pôvodne im cudzom geograficko-politickom priestore. Môžeme oprávnenne predpokladať, že tento typ kultúrnej antropológie sa v dohľadnom čase dožije nebývalého rozkvetu. Z hľadiska rozvoja jednotlivých športových disciplín zatiaľ nedokážeme predpovedať, či a akým prínosom môžu byť migranti – športovci.

Čoraz viac expandujúcou – a z pohľadu teórie športu zaujímavou – sa stáva aj feministická kultúrna antropológia, ktorá v intenciách genderových prístupov vyhodnocuje doterajšie vedecké prístupy v kultúrnej antropológii – vyhodnocuje ich ako maskulínne, nedostatočne zohľadňujúce rodovú rovnosť pohlaví. Spája sa s tzv. genderovými štúdiami etablovanými na mnohých univerzitných a výskumných pracoviskách, ktoré spochybňujú legitimizáciu patriarchálnych štruktúr a odmietajú maskulínny výklad vzťahu muža a ženy. „Genderová studia jsou oborem, jež do značné míry charakterizuje pojem *pluralita*... Jedná se o pluralitu oborových oblastí i o pluralitu názorovou“ (Knotková-Čapková, 2011, 11). Napríklad odpoveď na otázku, či „šírenie feministických myšlienok v športovom prostredí má skôr osobnostné alebo politické pozadie“ si kladie Jennifer Hargreaves (in Giulianotti, 2004, 187–188). Keďže športové disciplíny sa realizujú vzhľadom na odlišné fyzické dispozície športovcov a športovkýň väčšinou oddelene podľa pohlavia, vzniká podľa tejto autorky nielen otázka schopnosti porovnania, ale aj popretia, alebo potvrdenia diskutabilných, neraz aj ideologicky podfarbených metód a prístupov, ktoré niekedy vedú k pokriveniu významu genderových identít a rolí v takom či onakom smere.

Odpoveďou na početné problémy súčasnej doby, ktoré sú relevantné i z hľadiska športu – by mohol byť aj funkcionalistický smer v sociálnej a kultúrnej antropológii, ktorý preferuje záujem o zložky, činnosti

a útvary prispievajúce ku kohézii spoločenského organizmu, inými slovami – hľadá také kultúrne fenomény, ktoré by spoločnosť stabilizovali a zabezpečovali jej integritu. Aj v tomto prípade by sme sa mohli spýtať, ako môže k realizácii tohto cieľa prispieť športová činnosť, aká je jej funkcia pri formovaní a zabezpečovaní integrity spoločnosti?

Spomedzi kultúrno-antropologických subdisciplín je vo vzťahu k športu nesporne zaujímavé – hoci zdánlivo okrajové – postavenie lingvistickej antropológie. Lingvistická antropológia je subdisciplína naozaj tradičná, zahŕňa tematicky tú oblasť kultúrnej antropológie, ktorá vypovedá o vzťahoch medzi jazykom, kultúrou a myslením v rozličných sociokultúrnych systémoch. V športovej oblasti pomáha charakterizovať z metanarratívnej pozície interpretáciu športového diania, pomáha priblížiť a zdôvodniť verbálne vyjadrenie športovej problematiky, názorov na športové dianie a vyjadruje sa o funkcii jazykovej reflexie športových aktivít. Zároveň v neposlednom rade sleduje adekvátnosť jazykových prostriedkov v rámci takejto reflexie.

Iná kultúrno-antropologická subdisciplína, ktorú označujeme pomenovaním urbánna antropológia alebo antropológia mesta sa štandardne chápe ako tematická oblasť a relatívne nová subdisciplína tradičnej sociálnej a kultúrnej antropológie. Využíva antropologické metódy a techniky, aby študovala kultúry súčasných mestských spoločností, čo v našich pomeroch, keď naše kultúrne prostredie ešte stále osciluje medzi rurálnosťou a urbánnosťou, je osobitne dôležité. S nemalým záujmom sleduje najmä migráciu ľudí z vidieka do urbánnych celkov, do veľkých miest. Súčasťou evidencie tohto presunu je aj výskum „kultúry chudoby“ (bezdomovci sa, ako je všeobecne známe, nevyskytujú prevažne v chotároch našich dedín, ale skôr na uliciach väčších miest) – to sa taktiež stáva objektom záujmu urbánnej antropológie. Jej kultúrno-antropologické výskumy môžu ale zmysluplne prispieť aj k odpovediam na niektoré otázky antropológie športu, napríklad otázky typu „šport v meste“ a ona sama môže interpretovať – a v praktickom uplatnení aj modifikovať – postoje k reálnemu uplatneniu rozmanitých typov športových aktivít v urbánnom prostredí.

Tematická oblasť a ďalšia subdisciplína kultúrnej antropológie, ktorú označujeme ako ekonomická antropológia, sa síce obmedzuje skôr na skúmanie ekonomických systémov prítomných v danom kultúrnom kontexte ako celku pôsobiacom v priestore a čase, jej výpovede však môžu byť prospešné aj pri analýze športovej činnosti v danom sociálno-ekonomickom

prostredí. Vzťahy medzi ekonomickou oblasťou a športom sú čím ďalej tým intenzívnejšie. Ekonomická antropológia dokáže osobitným spôsobom doplniť charakteristiku ekonomického, finančného a hospodárskeho zázemia fungovania športu, pričom si všímá fenomén označovaný spravidla ako ľudský faktor ekonomiky. Objektívne preskúmanie tohto zázemia okrem iného aj z pozície subdisciplíny kultúrnej antropológie – ekonomickej antropológie – jeho charakterizovanie pomocou antropologických metód výskumu by mohlo ozrejmiť aj niektoré etické a všeobecne ľudské súvislosti športovej činnosti.

Kvôli úplnosti výpočtu treba uviesť, že k početným tematickým oblastiam a subdisciplinám kultúrnej antropológie patrí ďalej napríklad antropológia práva, politická antropológia, psychologická antropológia a viaceré ďalšie, ktorých parciálne výsledky výskumov možno taktiež vzťahovať k športovej problematike. Z nášho pohľadu sem patrí pochopiteľne aj *samotná antropológia športu*, ktorú by sme mohli jednoducho zadefinovať aj ako aplikáciu kultúrno-antropologických metód v oblasti športu. Je diskutabilné, či antropológia športu patrí len a výlučne do oblasti fyzickej antropológie, čo sa zdá byť na prvý pohľad vcelku zrejým a neodškriepiteľným faktom. V doterajších interpretáciách sa jednoznačne pričleňuje skôr k fyzickej antropológii než k antropológii kultúrnej, pretože sa zameriava najmä na štúdium variability, morfológie a fyziológie ľudského organizmu v rámci športových činností v konkrétnom spoločenstve (pozri napr. príručku funkčnej antropológie autoriek Riegerová, Přidalová, & Ulbrichová 2006). Priestor na syntetizovanie poznatkov z oboch oblastí je tu však pravdepodobne prítomný.

Diskusia

Antropológia športu si – celkom logicky – všímá pritom najmä stav fyzického (ale v priamych či nepriamych súvislostiach čiastočne aj duševného) zdravia konkrétnej skupiny populácie, ktorá sa venuje športu. Práve využitie metód antropometrie, funkčnej antropológie a klinickej antropológie ju priraduje skôr k fyzickej, resp. biologickej antropológii (por. napr. Komeščík, 1995), avšak neodmysliteľný záujem o spoločenské súvislosti pôsobenia športu v konkrétnom prostredí, o miesto športu v sociálnej štruktúre spoločenstva, v konkrétnej ľudskej komunite a v jej etických sieťach (okrem iného sem patrí napríklad pôsobenie na pozitívnu tvorbu morálnych zväzkov a pút) nás oprávňuje všímaj si športovú antropológiu – popri širokom priestore uplatnenia fyzickej antropológie – aj

ako subsystém kultúrnej antropológie. Analýzu zložitých vzťahov medzi biológiou a kultúrou v kontexte športu poskytujú viaceré aktuálne diela, nedávno napr. súbor sedemnástich štúdií *The anthropology of sport and human movement: A biocultural perspective* (Sands & Sands, 2012), ktorého pestrosť a rozmanitosť pohľadov nás presvedča o tom, že práve športová antropológia v takomto chápaní je dôkazom akútnej potreby syntetického pohľadu na taký zložitý a mnohotvárný kultúrno-spoločenský jav, akým je šport. Práve v športe sa okrem iného dostávajú do popredia prvky budovania etnickej a sociálnej identity so svojimi pozitívnymi i negatívnymi momentmi, práve v športovej súťaživosti sa často delíme na „my“ a „oni“.

Posilnenie holistického pohľadu syntetizujúceho jednotlivé prístupy zdôrazňuje osobitne výrazne kinantropológia ako vedný odbor, ktorý sa zaoberá „pohybujúcim sa človekom“ v širokom zmysle tohto pojmu, teda nielen „športujúcim človekom“ v užšom význame. Filozofická kinantropológia, vedecký odbor blízky kineziológii interpretovanej pomocou kultúrno-antropologického pojmového inštrumentária sa zakladá na reflektovaní pohybu ako kľúčovej modalít ľudskej existencie v perspektíve športových činností, ale aj esenciálnej charakteristiky človeka vôbec.

Filozofická kinantropológia, ktorá obsahuje viaceré syntetizujúce prvky, skúma filozofické otázky pohybovej kultúry, pričom s úspechom využíva pohybovú kultúru ako východisko a prínos pre filozofiu, je teda viac než len reflexiou telesnej kultúry v širokom zmysle slova. Napríklad šport (rovnako ako telesná kultúra alebo pohybová kultúra všeobecne) v tomto zmysle inšpiruje filozofické uvažovanie a nie je len predmetom záujmu filozofie, ale aj jej podmetom. Na otázku, čo môže pohybová kultúra ponúknuť filozofii, odpovedá Ivo Jirásek takto: „Filozofická kinantropologie musí usilovať o celkovost pohľadu, o kompaktnosť, o holistický prístup k človeku i k pohybu. Pokud by filosofická kinantropologie neuměla interpretovat bytostný zájem lidí o pohybovou aktivitu, pokud by neumožnila čerpání myšlenkových impulsů pro personální způsob porozumění pohybujícího se člověka, byla by její existence zbytečná“ (Jirásek, 2005, 63).

Príkladom potreby syntetizovať naše poznanie tela a mysli je teda otázka pohybu. „Kinantropológia je hraničný, hybridný vedný odbor, stojaci na rozhraní prírodných, spoločenských a technických vied. Je to tak preto, že pohyb človeka má jednak svoj prírodný základ (biologická stavba tela, jeho funkcie a pod.), jednak spoločenský základ (účasť psychiky,

sociálnych činiteľov v pohybe a pod.). Pre pohyb človeka sú dôležité aj technické podmienky (kvalita materiálov, prístrojov, objektov a pod.)“ (Zrubák & Labudová, 1998, 43). Pokiaľ chceme merať pohybový výkon v športe, pravdepodobne sa sústredíme na čo najväčšiu rýchlosť, zrýchlenie, prípadne schopnosť regulovať akceleráciu. Problematike pohybu ako zmysluplnej činnosti osobitne v rámci športu sa venujú početné štúdie domácich i zahraničných autorov (napr. Bednář, 2009; Hodaň, 2009; Hogenová, 1998; Hogenová, 2006; Jirásek, 2005; Komešník, 1995 a i.).

Skúmanie pohybu v oblasti športu sa bezprostredne spája s kategóriou jeho kvality, predovšetkým „rýchlosti“. Ale existujú spôsoby športovania, kde je významné spojenie medzi myslou a telom, kde sa zdôrazňuje úloha pomalosti ba až nehybnosti, ktorá prispieva k udržiavaniu dobrého stavu športovca. „Samozrejme, myšlienka *pomalého* cvičení jde proti moderní přirozenosti,“ konštatuje pôvodca *filozofie pomalosti* Carl Honoré, kanadský novinár a spisovateľ, ktorý nazval svoje hlavné dielo príznačne *In praise of slow: How a worldwide movement is challenging the cult of speed*. „Jednou jsem viděl v tělocvičně instruktorku v tričku s nápisem *Jed' rychle, jed' tvrdě, nebo jed' domů* – jinými slovy jediný způsob, jak si vypracovat lepší tělo, je rozpumpovat puls na nejvyšší otáčky“ (Honoré, 2012, 132). Vzápätí uvádza príklady športov – a to dokonca i takých ako squash alebo americký futbal – kde práve pomalosť v istom presne vymedzenom chápaní môže byť základom úspechu. „Dokonce v bojových uměních, jako je karate, judo a kendo s bleskurychlými kopy a údery, se bojovníci učí udržet si pomalé nitro. Pokud je mysl splašená, pokud jsou horliví a spěchají, jsou zranitelní“ (Honoré, 2012, 132). Autor cituje kontraintuitívnu radu Jackieho Stewarta, hrdiny formule jedna: „Abyste byli rychlejší, musíte někdy zpomalit“ (Honoré, 2012, 136). Nie náhodou „superpomalé“ vzpieračské hnutie“ patrí v súčasnosti k najobľúbenejším cvičeniam na severoamerickom kontinente a rýchlo si získava priaznivcov aj na iných miestach planéty. Upozorňujem na tento názor v súvislosti s potrebou skúmania pohybových javov na pozadí ich opozita v zmysle dosahovania syntetizujúceho účinku. Tento názor nie je ničím radikálne novým – zanechal svoje stopy už v antickom kultúrnom prostredí – ak máme veriť rímskemu historikovi Suetoniovi, cisár Augustus presadzoval v rámci taktických riešení vojenských operácií princíp „*Festina lente*“ – „ponáhľaj sa pomaly“, inými slovami „klad' dôraz na výsledok pohybu, nie na jeho rýchlosť“.

V zásade – pohyb je merateľný, jeho výsledky sú kvantifikovateľné, zatiaľ čo jeho opak – pokoj, klud – sa dá v kvantifikovanej podobe vyjadriť len veľmi ťažko. V tejto súvislosti sa vynára potreba presahu medzi európskym (západným) chápaním športu a „inou“, napríklad ázijskou interpretáciou vnímania športu v živote človeka. „Pro kultivaci těla a jeho různé podoby je právě civilizační podloží nesmírně důležité, neboť vztah k určitému typu prožívání a akcentace určitých hodnot vyznačuje konkrétní civilizační okruh a jeho pojetí kultury těla“ (Jirásek, 2005, 68). Na problém kultúrno-civilizačnej „inakosti“ upozornil už Kendall Blanchard, keď ako jednu z ôsmich podmienok ďalšieho rozvoja antropológie športu výslovne uviedol „knowledge of sport in other cultures“ (Blanchard, 1995, 266). I tu zistíme nové možnosti syntetického prístupu. Typickým príkladom môže byť chápanie lukostrelby optikou zen buddhistickej filozofie. „Lukostrelbou v tradičnom slova smyslu, ktoré si váži ako umění a již uctívá jako národní dědictví, nerozumí Japonec sport, ale náboženský obřad“, upozorňuje nemecký filozof a orientalista Eugen Herrigel. „A tak umění lukostřelby není pro něj sportovní schopností, která může být usměrněna více či méně fyzickými cvičeními, ale schopnost, jejíž původ musí být hledán v cvičeních duchovních a jejímž účelem je zasažení duchovního cíle...“ (Herrigel, 1992, 14).

Lukostrelba je olympijský šport; nejde o popretie jeho športového významu, ide o rozličné prístupy k nemu. Nové možnosti prístupu k takémuto chápaniu niektorých druhov športu sa síce v západnej vede o športe už dávno evidujú, doteraz sme však nenašli dokonale relevantnú odpoveď na existenciu reálnych predpokladov využitia spojenia ázijského (v danom prípade japonského) a euroamerického (západného) chápania športu. Spomedzi moderných antropológov športu čiastočne naznačil tieto možnosti Noel Dyck (Dyck, 2013), ktorý považuje antropológické myslenie za rovnako dôležité pre šport, ako naopak uvažovanie o športe pre antropológiu. V tomto diapazóne problémov by sa podľa neho mali zohľadňovať aj otázky etnicity, kultúrnej a civilizačnej diferencovanosti, nacionality a transnacionality. Ako príklad uvádza rozšírenie americko-indiánskej lukostrelby („Amerindian archery“) v Severnej a Južnej Amerike a kolektívneho kontaktného športu „kabaddi“ v Indii a Južnej Ázii. Tieto úvahy by mohli byť jedným z východísk aj pre rozvoj etnickej kinantropológie.

V ázijskom (východnom) chápaní ide vo všeobecnosti o dosiahnutie súladu medzi „plynutím a kľdom“, ide o „klid v pohybu“ (Claremon, 1991, 15). Západný teoretický i praktický prístup k športu sa

väčšinou sústreďuje na merateľný výkon. Klasické ázijské uvažovanie prináša dôraz na súhrn pokoja a rýchlosti, kludu a vzrušeného vzopätia, introspekcie a tvrdosti: „Pohybovat se v klidu a být klidný v pohybu je základ, kterému bychom se měli naučit“ (Claremon, 1991, 107). To nijako nepopiera tvrdenie, podľa ktorého „pohybová kultúra není kulturou tělesnou (somatickou), ale kultivací lidské bytosti prostřednictvím pohybu“ (Jirásek, 2005, 89), pripomína iba nevyhnutnosť vnímať pohyb a nehybnosť, stálosť, klud v dialektickej jednote. Nie náhodou sa vydavateľská edícia, v ktorej vyšiel český preklad Claremonovho spisu nazýva „Zen v pohybu“. Východ a Západ, na jednej strane ázijský spôsob myslenia, na druhej strane európsky a americký – to sú veličiny, medzi ktorými existujú napriek početným úsiliam teoretikov i niektorých praktizujúcich športovcov stále ešte zdanlivo neprekonateľné bariéry. Je to ďalšia z možností pokúsiť sa o syntézu nášho poznania seba samého, o ktorej hovorí spomínaný W. H. Sheldon vo svojej „syntéze filozofií“.

Nie je to odmietnutie hesla *Citius, Altius, Fortius*, je to len odpoveď účastníkov života – a v jeho rámci aj športu – na problémy uponáhľaného veku, v ktorom často rozhoduje rýchlosť a sila. Opäť tu cítime potrebu zmysluplnej syntézy. Pokiaľ chápeme kinantropológiu ako „antropologickou disciplínu zkoumající záměrnou (cílenou) pohybovou činnost člověka v prostředí pohybové kultury“ (Jirásek, 2005, 18), mali by sme ju chápať v koincidencii s kategóriou „ne-pohybu“, pokoja, kludu. Syntéza rýchlosti a pomalosti v športe má svoje priame kinantropológické a vo všeobecnosti aj kultúrno-antropológické konzekvencie. Takáto syntéza je predznačením jednoty mysle a tela – avšak je ťažko objektívne merateľná a nemenej zložito kvantifikovateľná. Ale práve pochopenie súvislostí medzi rýchlosťou a pomalosťou môže byť príkladom zdanlivo paradoxného vzťahu pohybu a nehybného sústredenia a stáva sa priestorom pre holistické syntetizovanie vzťahu fyzického a duševného prvku.

Rýchlosť v modernej spoločnosti nadobudla však už návykovú podobu, preto na tejto ceste syntézy sa čoraz častejšie stretávame s potrebou odpovedať okrem iného aj na otázky sociálnej zaradenosti jednotlivca a z toho vyplývajúcich požiadaviek na jeho prácu, oddych, vzťahy atď. S tým súvisia problémy vyplývajúce z existencie a pôsobenia sociálnych skupín, ktorých správanie, idey, sociokultúrne regulatívy a artefakty sa odlišujú vo väčšej či menšej miere od kultúrnych predstáv majoritného obyvateľstva. Konštatujú to aj autori vedeckého zborníka *Sport and modern social theorists* (Giulianotti, 2004), ktorí

upozorňujú na odlišnosti v obraze športu u popredných sociálnych teoretikov najmä dvadsiateho storočia. Globalizácia signalizuje aj v tomto smere blížiaci sa koniec exotiky a potrebu sústrediť sa na každodenné, teda v neposlednom rade pohybové aktivity ľudí. V. Soukup oprávnene konštatuje (spolu s inými vedcami), že „niet pochybností o tom, že tradičný predmet antropologických výskumov – exotický svet primitívnych kultúr – nenávratne mizne v čase. Vznik širokého spektra subkultúr v rámci moderných spoločností spolu s nevyhnutnosťou efektívne zvládnuť transkultúrnú komunikáciu však pred sociálnou a kultúrnou antropológiou otvoril nové výskumné pole. Tak ako predtým antropológovia odchádzali na svoje misie za domorodcami do Afriky, Ázie a Tichomorja, študujú dnes široké spektrum moderných subkultúr – „kmeňov“ medikov, anarchistov, dôchodcov, reklamných pracovníkov, bezdomovcov, narkomanov, farmárov alebo baníkov“ (Soukup, 2000, 7). Rovnakú pozornosť si zaslúži aj šport, ktorý sa v tomto citáte vymkol autorovej pozornosti. Práve šport je totiž jednou z typických aktivít, ktoré majú z globálneho hľadiska univerzálny charakter a ktoré v rozličných podobách a významoch prenikajú každodennosť ľudí celej planéty bez rozdielu rasy, náboženstva, kultúrnych tradícií a politického presvedčenia. Dotýkajú sa nejakým spôsobom prakticky každej sociálnej skupiny, pritom však v každej sa môžu prejavovať rozličným spôsobom. A práve tu treba hľadať kontakt medzi športovými teoretickými disciplínami i športovou praxou na jednej strane a kultúrnou antropológiou vo všetkých jej podobách na strane druhej.

„Filozofickosť“ antropologických a osobitne kinantropologických úvah závisí od schopnosti filozofického zovšeobecnenia konkrétnych zistení a záverov vzťahujúcich sa k antropologickému rozmeru pohybu v rámci telesnej kultúry ako kultivácie telesného pohybu v dialektickom kontraste s pokojom, kľudom, pomalosťou a nehybnosťou. V tomto zmysle vyniká okrem iného i kulturologický aspekt kinantropológie – akcent totiž kladie skôr na pohyb ako súčasť kultúry než len ako na fenomén civilizačný, pretože civilizačné hodnoty zakódované v pohybovej kultúre nechce petrifikovať a konzervovať, ale rozvíjať a vnášať do tvorby a realizácie projektov ľudského bytia, do kultúry (v intenciách rozlíšenia kultúry a civilizácie podľa Hajko, 2005). „Pohybujúci sa človek“ je nepochybne širším pojmom než „športujúci človek“.

Implikácia športu a pohybovej kultúry všeobecne do štruktúry spoločnosti v princípe umožňuje „posilnenie citových väzieb, ktoré robia zo skupín ľudí

sociálne entity podobné veľkým rodinám“ (Etzioni, 2010, 15) a môžu v procese zachovávanía ľudských práv prispievať pri správnom využití k tvorbe morálnych väzieb v rámci istej komunity, a v konečnom dôsledku aj pri formovaní morálnej kultúry spoločnosti ako celku a v tomto zmysle môžu byť predmetom záujmu kultúrnej antropológie.

Nechcem ani zďaleka tvrdiť, že tieto možnosti sa adekvátne využívajú. Športová činnosť sama osebe – keby sme ju vnímali v abstraktnom zmysle slova – ešte doslova neformuje morálku, ale môže byť nástrojom použiteľným v podobnom procese, a to najmä preto, lebo nefunguje vo vzduchoprázdnom priestore, ale „vyžaduje si dodržiavanie súboru spoločne vyznávaných hodnôt, noriem a významov, má spoločnú históriu a identitu, teda spoločnú kultúru“ (Jurová, 2013, 81). Morálne princípy, mravné normy a etické hodnoty sú v nej implicitne obsiahnuté, niekedy aj explicitne sformulované do slovnej podoby ako zásady vzájomnosti, pomocou ktorých sú ľudia medzi sebou navzájom prepojení. Principiálne by nám mohli pomôcť vyhnúť sa rizikám, ktoré vyplývajú z úsilia o čo najlepšie výsledky v športe. Skutočnosť, že často dochádza k nesúladu medzi športom a morálkou, by mohla pomôcť aspoň čiastočne vysvetliť úsilia a terénne výskumy športovej antropológie ako súčasti resp. subdisciplíny kultúrnej antropológie.

Osobitne významná je v súvislosti s antropológiou športu ešte aj otázka médií a mediálnej kultúry, prípadne aj mediálnej výchovy. Treba si totiž uvedomiť, že drvivá väčšina obyvateľov vníma šport, športové výkony a športové podujatia práve prostredníctvom masových médií, teda sprostredkovane. Prostredníctvom elektronických a printových médií prebieha percentuálne najrozsiahlejšia percepcia športu a následne aj jeho interpretácia. Obraz človeka – športovca je priamo závislý na distribúcií športových udalostí prostredníctvom masovokomunikačných prostriedkov.

Oprávnené je preto konštatovanie českého kulturológa Jana Děkanovského, že „reflexia športu spoločenskými vedami sa spravidla orientuje na základné sociologické skúmania, môžeme nájsť nespočetné množstvo diel zo športovej histórie a bolo by možné menovať i pokusy o filozofické analýzy fundamentu športu, pod ktorým sa myslí najmä špecifická telesná činnosť. Pokiaľ ide o zrkadlenie, resp. vplyv športu na kultúru, býva kladený dôraz na jeho ideálnu podobu – teda šport ako mediátor ušľachtilých myšlienok, zásad fair-play a pod. Inou častou oblasťou skúmania sú potom negatívne prejavy istej časti recipientov – divákov, ktorí ducha športového súperenia zamieňajú za rýdze násilie (napr. fenomén futbalového

chuligánstva)“ (Děkanovský, 2008, 164). To všetko svedčí o mnohorakosti vnímania športových aktivít a o rozličných tvárach športu.

Azda máloktoľ oblasť ľudských aktivít je tak poznačená vzájomným prenikaním prírodného, biologického na jednej strane a sociálneho, spoločenského, kultúrneho na strane druhej, ako šport, športovanie a telesná výchova. Málokde sa antropologický princíp symetrie prejavuje v tak zreteľne čitateľnej podobe ako vo vyššie uvedených činnostiach. „V zdravom tele zdravý duch. – Mens sana in corpore sano“. Populárny výrok zo satír rímskeho básnika Juvenalia, používaný – a niekedy aj zneužívaný – predovšetkým v kontexte športu a telesnej výchovy, nám napriek svojim možným a častým dezinterpretáciám už tisícročia pripomína triviálnu skutočnosť, že existujú dve základné zložky ľudskej bytosti. A práve z nich možno odvodiť taktiež dva elementárne princípy kultúry. Dualizmus hmotného a duchovného komponentu sa niektoré antropologické teórie kultúry pokúšajú absolutizovať, iné ho zastierajú, spochybňujú na prospech jednotného monistického chápania ľudskej kultúry, ale nikdy sa nemôžu vyhnúť faktu prelínania biologického (prírodného) a sociálneho (inštitucionálneho), teda bez fenoménu, ktorý je v oblasti športu osobitne výrazne prítomný.

Na záver svojich úvah sa okľukou vrátim k názoru Bruna Latoura, ktorý hľadá miesto kultúrnej antropológie nie v exotickom prostredí Papuáncov z novoguinejských džunglí, afrických domorodcov alebo obyvateľov amazonských indiánskych osád, ale v reálnom svete našej civilizácie. Píše: „Keď sa antropológia vracia z trópov do tohto moderného sveta, ktorý ju čaká, je spočiatku opatrná, skoro by som povedal ustráchaná. Spočiatku sa svoje metódy odvažuje uplatňovať iba vtedy, keď západní ľudia zmiešavajú znaky a veci na spôsob divého myslenia. Hľadá teda čo sa najviac podobá na jej tradičné pole výskumov... Musela síce obetovať exotizmus, no za prijateľnú cenu, pretože stále si udržiava kritický odstup pri štúdiu okrajových a parciálnych záležitostí...“ (Latour, 2003, 132). Tento kritický odstup je aj leitmotívom štúdia vzťahov medzi kultúrnou antropológiou, filozofickou kinantropológiou, ďalšími antropologickými disciplínami a športom.

Záver

Z uvedených slov vyplývajú dve veci – po prvé skutočnosť, že kultúrna antropológia sa odkláňa od exotiky a po druhé, že chce budovať na poznaní sveta súčasného človeka v pestrosti jeho každodennosti, ku ktorej,

pochopiteľne okrem iného, patria aj športové aktivity. Antropológia čaká pritom na okamih, keď zakomponuje do svojich problémov otázku syntézy, teda keď fyzická a kultúrna antropológia a ďalšie disciplíny začnú syntetizovať svoje poznatky, výsledky svojich teoretických úvah a empirických výskumov. Takisto syntéza pohybu a klúdu (a ich teoretickej reflexie) by mohla okrem iného priniesť hlbšie systémové pochopenie významu športu pre človeka. Ako som sa pokúsil naznačiť, práve problematika športu, v ktorom sa spája biologické so sociálnym, jej tu dáva možnosti nájsť niektoré východiská.

Referencie

- Augé, M. (1999). *Antropologie současných světů*. Brno: Atlantis.
- Bednář, M. (2009). *Pohyb člověka na biodromu. Cesta životem z pohledu (nejen) kinantropologie*. Praha: Karolinum.
- Blanchard, K. (1995). *An anthropology of sport. An introduction* (2nd ed.). Westport: Bergin & Garvey.
- Budil, I. (2001). *Za obzor Západu. Proměny antropologického myšlení*. Praha: TRITON.
- Claremon, N. (1991). *Zen a lukostřelba*. Bratislava: CAD Press.
- Děkanovský, J. (2008). *Sport, média a mýty*. Praha: Dokořán.
- Diamond, J. (2000). *Osudy lidských společností*. Praha: Columbus.
- Dyck, N. (Ed.). (2013). *Games, sports and cultures*. New York, NY: Bloomsbury Publishing.
- Etzioni, A. (2010). The normativity of human rights is self-evident. *Human Rights Quarterly*, 32, 187–197.
- Gálik, S. (2008). *Filozofická antropológia*. Bratislava: IRIS.
- Giulianotti, R. (Ed.). (2004). *Sport and modern social theorists*. London: Palgrave Macmillan.
- Hajko, D. (2005). *Globalizácia a kultúrna identita*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Hajko, D. (2016). Wilmon Henry Sheldon a jeho „syntéza filozofií“. *Filozofia*, 71(3), 209–219.
- Herrigel, E. (1992). *Zen a umění lukostřelby*. Praha: PRAGMA.
- Hodaň, B., & Dohnal, T. (2007). *Rekreologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hodaň, B. (2009). *K problému filozofické kinantropologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hogenová, A. (1998). *Pohyb a tělo: výběr filozofických textů*. Praha: Karolinum.
- Hogenová, A. (2006). *K fenoménu pohybu a myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Honoré, C. (2012). *Chvála pomalosti*. Praha: Nakladatelství 65. pole.
- Jirásek, I. (2001). *Prožitek a možné světy*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Jirásek, I. (2005). *Filozofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Jurová, J. (2013). *Pohlád do filozofie a etiky nového komunitarizmu*. Boskovice: Vydavatelství František Šalé – Albert.
- Knotková-Čapková, B. (Ed.). (2011). *Mezi obzory. Gender v interdisciplinární perspektivě*. Praha: Gender Studies.
- Komešník, B. (1995). *Antropomotorika*. Hradec Králové: Gaudeamus.

- Latour, B. (2003). *Nikdy sme neboli moderní*. Bratislava: Kalligram.
- Oborný, J. (2001). *Filozofické a etické pohľady do športovej humanistiky*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Oborný, J. (2015). *Filozofia a šport*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Riegerová, J., Přidalová, M., & Ulbrichová, M. (2000). *Aplikace fyzické antropologie v tělesné výchově a sportu. Příručka funkční antropologie*. Olomouc: Hanex.
- Sands, R., & Sands, L. (Eds.). (2012). *The anthropology of sport and human movement: A biocultural perspective*. Plymouth: Lexington Books.
- Sekot, A. (2008). *Sociologické problémy sportu*. Praha: Grada Publishing.
- Soukup, V. (2000). *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál.
- Soukup, V. (2005). *Dějiny antropologie*. Praha: Univerzita Karlova.
- Zrubák, A., & Labudová, J. (Eds.). (1998). *Vědy o sporte*. Bratislava: FTVŠ.

Contemporary cultural anthropology and sport

Background: The need for synthesis is important in any scientific field. The question is where to find intersections of interest between anthropology disciplines and sports? **Objectives:** The primary objective of the study is to mark the contact between cultural anthropology and sport for the primary field of interest are the current trends in anthropological research. Linked to this are opportunities to investigate the relationship of anthropological disciplines and sport, especially physical culture in a broader sense. **Methods:** A synthetic approach suggests the possibility of cooperation between cultural anthropology, philosophy, sports, philosophical and sport kinanthropology. **Results:** The author – in addition to methodological issues – draws attention to the specifically oriented directions of thought and social and cultural anthropology, on several thematic areas and sub-disciplines of cultural anthropology, but in particular the possible relationships and intersections between some theoretical disciplines related to sport and cultural anthropology. **Conclusions:** This implies two things – first, the fact that cultural anthropology moves away from the exotic and secondly, that we can build on the knowledge of the world of contemporary man in his everyday variety which includes sports activities.

Keywords: sport, movement, cultural anthropology, kinanthropology, philosophy of slowness